TSK TIEDOTTAA

2 1980

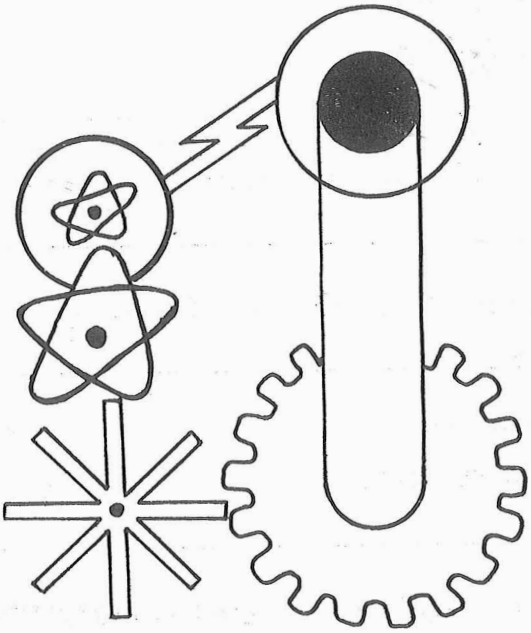

TEKNIIKAN SANASTOKESKUS
CENTRALEN FÖR TEKNISK TERMINOLOGI

TSK tiedottaa
Tekniikan Sanastokeskus ry:n tiedotuslehti

Toimitus
Liisankatu 16 B 13
00170 Helsinki 17
Puh. 669 529

Ilmestyy 4 kertaa vuodessa

Tilaushinta 30 mk / vuosikerta

Päätoimittaja
Elisa Stenvall

Lehden aineisto on vapaasti käytettävissä.

ISSN 0358-108X
Helsinki 1980

TSK tiedottaa 1980-10-29

Tässä on TSK:n tiedotuslehden toinen numero. Ensimmäisen saivat kaikki jäsenet, ja pyynnöstä se lähetettiin muillekin kiinnostuneille. Painos loppui melkein heti, joten tällaisen lehden tarve on ilmeinen. Jatkamme aloittamallamme tavalla: mukana on lukijoiden kirjoituksia, ajankohtaisia tapahtumia sekä termiongelmia. Lehteä on tarkoitus kehittää koko ajan, joten lukijoiden mielipiteet ovat tärkeitä.

Tämäkin numero on vielä maksuton näytenumero. Ensi vuoden alusta lehti ilmestyy neljästi vuodessa. Jäsenet saavat yhden vuosikerran jäsenetuna ja lisätilaukset 15 mk:lla, muut voivat tilata lehden 30 mk:n vuositilaushinnalla.

Elisa Stenvall

Sisällys

Keskustelua 2

Tuomo Ilomäki: Mitä määritetään? 2

Esko Koivusalo: Mitä ei määritellä? 3

Christer Laurén: Terminologi i Canada 6

Sanastohankkeita 8

Työsuojelusanasto 8

Palontorjuntasanasto 9

Termineuvonnan päiväkirjasta 10

Svensk resumé 12

Keskustelua

Mitä määritetään?

Professori Terho Itkonen kirjoittaa tuoreessa tietolippaassaan Retkiä nykysuomeen: "Aidon muotisanan tavoin *määrittää* on alkanut tunkeutua sellaisiinkin tehtäviin, joihin sitä alkuaan tuskin oli tarkoitettu ja joissa päinvastoin *määrääminen* tai *määritteleminen* olisi paikallaan". Käsiteltyään eräitä tapauksia, joissa *määrääminen* olisi luonnollinen ilmaus, Itkonen esittää periaatteellisesti selvän rajan *määrittämisen* ja *määrittelemisen* välille seuraavalla esimerkillä: "Aineen ominaispaino voidaan määritellä eli definioida sen painon ja tilavuuden suhteeksi, ja kun tämä määritelmä tunnetaan, voidaan myös määrittää vaikkapa lyijyn ominaispaino punnitsemalla lyijypala ja mittaamalla sitten saman palan tilavuus".

Tietolippaan katkelmat sanotaan kirjoitetun jo pari kymmentä vuotta sitten. Siksi nykyisin ei voitane puhuakaan enää mistään kielellisestä muoti-ilmiöstä, vaan kerta kaikkiaan *määrittää*-sanan merkityksen pysyvästä hämärtymisestä. Olisikohan tässä kysymys samantapaisesta kielellisestä harha-askeleesta, kuin mitä on tapahtunut *rajata*-verbille *rajoittaa*-verbin kustannuksella?

Tekniikassa *määritteleminen* (*määrittely*) ja *määrittäminen* (*määritys*) olisi erotettava selvästi toisistaan. Esimerkiksi laadun *määrittely* on kokonaan muuta kuin laadun *määritys*. Tuotteen laatu voidaan *määritellä* eli asettaa tuotteelle laatuvaatimuksia. Täyttääkö tuote sitten nämä vaatimukset, selvitetään *määrittä-*

mällä laatu eli toimittamalla laadun *määritys*. *Määrittely* on vaatimusten asettamista, *määritys* taas ominaisuuksien selville ottamista. Vaatimuksia ja tuloksia voidaan sen jälkeen verrata keskenään, niin kuin menetelläänkin tarkastustoiminnassa.

Tekniikasta päästään standardeihin, jotka ovat määrämuodossa julkaistuja sääntöjä toistuvien tehtävien ratkaisemiseksi. Standardeja käytetään sopimusasiakirjoina, joten niiden kielen tulisi olla yksinkertaista ja yksikäsitteistä. Valitettavsti standardeissakin sotketaan silloin tällöin *määrittäminen* ja *määritteleminen*. Hakematta tähän esimerkkejä sanojen kartettavasta käytöstä poimittakoon suositettavaksi malliksi vaikkapa standardin SFS 4211 soveltamisala: "Tämä standardi määrittelee laitteiston ja koemenetelmän, joilla määritetään muoviastioiden mitat". Standardin nimenä on "Muovipakkaukset. Astioiden mittojen määrittäminen".

Yleiskielen *määrittää*-verbi johdoksineen ei kaivanne enempiä selityksiä. Sen sijaan *määritellä*-verbillä on kaksi lähekkäistä merkitystä: kielitieteellinen definiointi ja teknillinen spesifiointi. Samasta asiasta, käsitteen kuvauksesta, kummassakin merkityksessä on loppujen lopuksi kysymys. Esimerkiksi tuote voidaan *määritellä* - eri tarkoituksia varten - joko kielellisen *määritelmän* l. *definition* tai teknillisen *määrittelyn* l. *spesifikaation* avulla.

Spesifikaatiolle ei ole muuten löytynyt sopivaa suomenkielistä vastinetta. *Määrittely* olisi kantasanaltaan käypä, mutta sanan verbaalisuus häiritsee silloin, kun *spesifikaatiolla* tarkoitetaan *määrittelyn* tulosta. Viime aikoina usein tarjottu *eritelmä* sopii kuvaamaan luettelomaisia tuotetietoja, mutta se ei vastaa *spesifikaation* perusmerkitystä eikä käyttöalaa standardisoimistyössä.

Puolileikillisesti on ehdotettu sellaisiakin sepitteitä kuin *määriö* ja *spesio*. Ammattislangissa *spesifikaatio* on edelleen *speksi*. Piakkoin ilmestyvässä uusitussa

standardissa SFS 3539, joka käsittelee standardisoinnin perustermejä, tultaneen suosittamaan rinnan termejä *eritelmä* ja *spesifikaatio*.

Vaikka *määrittäminen* ja *määritteleminen* eivät olekaan varsinaisia tekniikan termejä, niitä viljellään taajaan teknillisessä ammattikielessä. Tekniikan Sanastokeskuksen tulisi mahdollisuuksien mukaan kiinnittää huomiota myös näiden sanojen oikeaan käyttöön.

Tuomo Ilomäki
SESKO Suomen Sähköteknillinen
Standardisoimisyhdistys ry

Mitä ei määritellä?

Edellä oleva lähtee siitä, että *määrittää*-sanan merkitys on hämärtynyt. Samalla annetaan *määritellä*-sanalle merkitys ('asettaa vaatimuksia, spesifioida'), jota Nykysuomen sanakirja ei tunne ja jota ei pitäisi hyväksyä yleiseen kielenkäyttöön. Olisiko sitten tekniikan kielen hyväksyttävä tällainen *määritellä*-sanan käyttö?

Spesifiointi on definioinnin erikoistapaus. Kun laaditaan puhtaasti teknisin perustein moottorisahan määritelmä, luetellaan ne tyypilliset piirteet, jotka laitteella on oltava, jotta se kuuluisi moottorisahojen luokkaan. Jos taas standardissa luetellaan vaatimuksia, jotka moottorisahan on täytettävä saadakseen esimerkiksi viranomaisen hyväksymisen, erotetaan moottorisahojen luokasta ryhmä moottorisahoja omaksi alaluokakseen. Moottorisaha, joka ei näitä vaatimuksia täytä, kuuluu silti edelleen teknisiltä ominaisuuksiltaan moottorisahojen määritelmän luonnehtimaan luokkaan. Tältä kannalta definiointi ei ole mitään kielitieteen ehdoin harjoitettavaa sanakirjatyötä, vaan käsitemaailman strukturointia

esineiden ja olioiden tosiasiallisten piirteiden mukaisesti. Spesifiointi asettaa näille piirteille vaatimuksia ja muuttaa kyseisen spesifikaation hyväksymishetken jälkeistä maailmaa. Sitten kun ei ole olemassa enää yhtäkään moottorisahayksilöä, joka ei täytä tietyn spesifikaation asettamia vaatimuksia, moottorisahojen luontainen (tekninen ja kielellinen) luokka on tullut yhteneväiseksi tämän spesifikaation erottaman luokan kanssa.

Edellä esittämäni perusteella on ymmärrettävää, ettei yleinen kielenkäyttö ilmaise samalla sanalla merkityksiä 'esittää määritelmä, luonnehtia, definioida' ja 'asettaa vaatimuksia, spesifioida'. Ilomäki toteaakin, ettei sanalle *spesifikaatio* ole löytynyt sopivaa suomenkielistä vastinetta. Vaatimusluettelo ei määrittele olemassa olevia olioita vaan on luonteeltaan normittava. Sen laatimista ei voi nimittää määrittelemiseksi joutumatta ristiriitaan vakiintuneen kielenkäytön kanssa ja rikkomatta sitä termityön keskeistä periaatetta, ettei alakäsitettä ilmaista samalla nimityksellä kuin yläkäsitettä.

Selvyyden vuoksi olisi varmasti syytä välttää käyttämästä *määrittää*-sanaa spesifikaatioiden esittämisestä. Vaatimusten esittäminen on lähinnä määräämistä, ainakin jos esittäjänä on viranomainen tai ostaja. Jos taas esittäjänä on valmistaja, eivät kyseessä ole vaatimukset. Tavaraselostekin lienee jonkinlainen spesifikaatio. Valmistajan antama "ominaisuuseritelmä" voi myös koskea vain yhtä tuote-erää. Kolmanneksi spesifikaatio voidaan esittää standardissa suosituksena siitä, minkälainen tuotteen pitäisi olla. Tälle "normittamaan pyrkivälle piirre-eritelmälle" ja sen laatimiselle olisi yhteisesti löydettävä osuva nimitys.

Esko Koivusalo
Kielitoimisto

Terminologi i Canada

Inom provinsen Québec sorterar det terminologiska arbetet under en officiel instans, Office de la langue française. Inom den organisationen finns det ett par hundra personer anställda i anknytning till terminologibanken och det terminologiska arbetet.

Termbanken i Québec, *La Banque de terminologie du Québec (B.T.Q.)*, är tvåspråkig. Man arbetar med franska och engelska. Antalet termposter man har tillgång till genom B.T.Q. är i början av år 1980 närmare en och en halv miljon, men B.T.Q. har också fungerat sedan år 1974.

Större företag, vissa ministerier och viktigare översättningscentra har tillgång till B.T.Q. genom abonnerade terminaler. För tillfället finns det 50 abonnerade terminaler. Genom dem kan man få franska ekvivalenter till engelska termer och fråga efter definitioner och kontexter. Systemet kan producera fackordlistor för fotosättning, överblickar över termposter med en viss term - för terminologernas arbete - och utarbeta bibliografier.

Terminologerna har främst lingvistisk utbildning. De är vanligen översättare. För ett av de många projekt som pågår, området verktygsmaskiner, finns det en arbetsgrupp om tre personer, alla terminologer-lingvister anställda inom avdelningen för terminologiskt arbete. Det är arbetsgruppens uppgift att skapa de nödvändiga kontakterna med fackmän på området utanför institutionen. Initiativet till projektet har tagits inom avdelningen och motiveringen för det är att det är av betydelse för åtskilliga industrigrenar, vissa termer är dessutom av betydelse för vardagligt språkbruk.

Man är alltså inte begränsad till enbart teknisk terminologi. Man har publicerat ordlistor över termer inom socialförsäkring, om kryddor, symaskiner, inom olika ekonomiska fack, bl.a. i anknytning till bankväsen, förutom naturligtvis en hel del inom områden som elektronik, gruvindustri, pappersindustri osv.

Här finns i det terminologiska dagliga arbetet stora skillnader mellan nordiska och kanadensiska traditioner. Det gäller terminologernas utbildning, projektarbetet och överhuvudtaget avgränsningen av området. De resurser som sätts ner - också på forskning på universitetsnivå - på terminologiskt arbete är naturligtvis i högsta grad motiverade av Canadas tvåspråkighet och därtill de franskspråkigas behov av att utveckla sin terminologi i takt med den engelska.

Christer Laurén
Vasa högskola

-o-o-o-o-o-o-o-o-o-

S A N A S T O Y H T E I S T Y Ö S E L V I T Y S

Suomen ja Neuvostoliiton välinen tieteellis-teknillinen yhteistoimintakomitea on asettanut väliaikaisen työryhmän selvittämään suomalais-neuvostoliittolaisen tekniikan alojen sanastoyhteistyön tarvetta. Aikaa on tämän vuoden loppuun.

Työryhmä kartoittaa tilanteen Suomessa ja työtä helpottaa suuresti, jos ryhmälle ilmoitetaan yritysten, yhdistysten ym. neuvostoliittolaisten termien ym. tarpeesta. Tiedot voi ilmoittaa sihteerille Elisa Stenvallille (TSK, puh. 669 529).

Sanastohankkeita

Pohjoismainen työsuojelusanastokokous TSK:ssa

Syyskuun 11. päivänä kokoontuivat pohjoismaista työsuojelusanastoa tekevien kansallisten työryhmien edustajat TSK:ssa ensimmäiseen yhteiskokoukseensa.

Työ on jo edennyt niin pitkälle, että noin 600 termin aineisto on valittu ja määritelmät kirjoitettu. Nyt oli aika koordinoida jatko-ohjelma ja sopia esiin tulleista ongelmista. Mukana oli kaksi edustajaa Norjasta ja Tanskasta, kolme Ruotsista ja neljä Suomesta.

Suomen työryhmän puheenjohtajan Thelma Aron johdolla päästiin tehokkaasti yhteisymmärrykseen työohjelmasta ja periaatteista.

Sanasto tehdään henkilöille, jotka työssään tarvitsevat määriteltyjä käsitteitä ja niiden muunkielisiä vastineita. Pääpaino on käytännön käsitteillä ja tekniikalla. Määritelmistä pyritään saamaan yleistajuisia, ja mm. suomenruotsin ja ruotsinruotsin erilaiset termit otetaan olemmat mukaan, varsinkin juridisissa termeissä.

Jos laadittu aikataulu pitää, sanaston pitäisi olla valmiina vuoden 1981 aikana.

Palontorjuntasanasto

Suomen Palontorjuntaliitto on käynnistämässä palontorjunta-alan sanastohanketta vuoden 1981 alusta.

Sanaston puute on vaikeuttanut palontorjunnan viestintää sekä alan sisällä että ulkopuolisille. Laadittava sanasto tulee auttamaan tutkimusta, koulutusta, tiedotusta sekä standardien ym. ohjeiden laatijoita.

Tavoitteena on monikielisen, normittavan sanaston laatiminen sekä käyttöön vakiinnuttaminen. Mukaan tulee noin 600 - 800 termiä.

Sanasto laaditaan projektityönä, ja työryhmässä tulevat olemaan edustettuina alan keskeiset intressipiirit.

-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-o-

M E T O D O L O G I A R A P O R T T I J A -S A N A S T O

Suomen ja Neuvostoliiton välisen yhteistyön metodologiaa koskevasta tutkimuksesta on ilmestynyt raportti *SUOMI-SNTL: tieteellis-teknisen ja taloudellisen yhteistyön vuorovaikutus*.

Raportti on kaksiosainen ja siihen liittyy kolmantena osana suomalais-venäläis-englantilainen sanasto määritelmineen. Mukana on noin 250 termiä.

Raporttia myy Valtion painatuskeskus.

Termineuvonnan päiväkirjasta

Huipputekniikka

E *High technology*

Kysymys. Englannin kielessä on viime aikoina alun perin elektroniikassa, erityisesti mikroelektroniikassa yleistynyt termi *high technology*. Muillakin aloilla voi esiintyä konventionaalisesta tekniikasta selvästi poikkeavia, uusia menetelmiä, joista termiä voi käyttää. Mikä olisi hyvä suomenkielinen vastine?

Suositus. Uusimmasta, kehittyneimmästä tai laadukkaimmasta tekniikasta voisi käyttää ilmausta *huipputekniikka*. Termi on rinnastettavissa useisiin huippu-alkuisiin yhdyssanoihin, esim. huippusaavutus, huipputaso, huippuurheilu. Teknologia-sanaa ei tässä pidä käyttää. Viittaamme tässä Osmo Rannan viime numerossa julkaistuun artikkeliin.

Sähköparisto

Kysymys. Puhuako sähköparista vai paristosta, kun tarkoitetaan tavallista pientä sähköä antavaa esinettä? Paristohan on sama kuin monta paria, tavallisessa sähköparistossa on vain yksi sähköä tuottava pari. Tavallisesti puhutaan paristosta.

Suositus. Sähkönlähde, jossa on kaksi elektrodia ja elektrolyyttineste, on galvaaninen pari. Pareja, kauppatavarassa tavallisesti kuivapareja yhdistelemällä saadaan paristo. Varsinkin luonnontieteellisessä, täsmällisessä tekstissä tulee tämä ero tehdä.
Kuitenkin *paristo* on paitsi tekniikan termi myös yleis-

kielen sana. Aikaisemmin paristo oli tavallisesti 4,5 V taskulampun paristo, jossa oli kolme paria. Nykyisin asiakas paristoa ostaessaan saa usein vain yhden parin. Jos vaadittaisiin, että yksiparista sähkönlähdettä on kutsuttava pariksi, olisi voitava edellyttää, että kuluttaja tietäisi, mitä esineen sisällä on. Sitä ei voi edellyttää. Vaikka suomen kielessä -sto-, stö-johtimilla muodostetaan ryhmäsanoja, voi esim. huoneisto olla jopa yksiö, jossa on vain yksi huone. Samoin paristosta on tullut esineen nimi: yksi tai useampia pareja + asiaan kuuluvat lisäkkeet käyttövalmiiksi pakattuna.
TSK siis suosittaa pienen sähköä antavan esineen nimeksi paristo.

LVI

Termineuvonnan ylivoimaisesti kysytyin asia ovat LVI-lyhenteen vastineet eri kielillä.
TSK tiedusteli asiaa LVI-tietokeskukselta ja LVI-yhdistykseltä. Tulokseksi saatiin alla oleva luettelo. Siinä annettujen vastineiden haittana on, että ne eivät kyseisissä maissa ole läheskään yhtä itsestään selvästi tunnettuja kuin LVI Suomessa ja VVS pohjoismaissa. Esim. lyhennesanakirjat eivät niitä yleensä tunne. Tiedon perille menon kannalta on siis varminta kirjoittaa lyhentämättä koko nimi.

D	SHK	Sanitär, Heizung, Klima
	RAS	Rohr, Armatur, Sanitär-Heizung
DK	VVS	Varme, ventilation, sanitet
E	INFRA	Infra estructura
F	CFC	Chauffage, froid, climatisation
	SCC	Sanitaire, chauffage, climatisation
GB	HEVAC	Heating, ventilation, air-conditioning
I	SRC	Sanitaria, riscaldamento, condizionamento
N	VVS	Varme, ventilasjon, sanitaer
S	VVS	Värme, ventilation, sanitet
SF	LVI	Lämpö, vesi, ilmastointi
	VVS	Värme, ventilation, sanitet
	HEPAC	Heating, plumbing, air-conditioning
US	ARH	Air-conditioning, refrigerating, heating
	HPAC	Heating, piping, air-conditioning

Svensk resumé

I debattspalten skriver Tuomo Ilomäki (SESKO), att de finska verben *määritellä* och *määrittää* borde åtskiljas. Han försöker också hitta en finsk motsvarighet till ordet *specifikation*. Esko Koivusalo fortsätter diskussionen om andvändningen av ordet *määritellä*. (S. 2)

Ett möte angående projektet med den nordiska arbetarskyddsordlistan hölls 11.9. i TSK. Ett urval av 600 termer har utsetts och definitionsskrivningen slutförts. Nu enades man om det fortsatta arbetsprogrammet och principerna. (S. 8)

Finlands Brandvärnsförbund har för avsikt, att efter årsshiftet påbörja planeringen av en ordlista i brandskydd. (S. 9)

I termspalten har TSK som motsvarighet till den engelska termen *high technology* rekommenderat det finska ordet *huipputekniikka*. (S. 10)

När det gäller orden *sähköpari* och *paristo* som benämningar för det vanliga lilla elgivande föremålet, rekommenderar TSK användningen av ordet *paristo*. (S. 11)

Man har ytterligare föreslagit motsvarigheter på andra språk till den finska förkortningen *LVI*. (S. 12)

S Ä H K Ö S A N A S T O L U E T T E L O

Tekniikan Sanastokeskuksen asettama sähkösanastotoimikunta on saanut valmiiksi sähkösanastoluettelon.

Koska suomen- tai ruotsinkielistä yhtenäistä laajaa sähköalan sanastoa ei ole olemassa, tämä luettelo on koottu helpottamaan tilannetta. Luettelosta saa tietoja erilaisista sähköalan sanastoista, standardeista, tekeillä olevista sanastoista ym.

Luetteloa saa Suomen Standardisoimisliitosta, Bulevardi 5 (PL 205, 00121 Helsinki 12).

Luettelon hinta on 15 mk.

T I L A U S

Tilaan TSK tiedottaa -lehden vuodeksi 1981.
Tilaushinta on 30 mk / vuosikerta (4 numeroa).

Nimi

Osoite

Tilauskaavake palautetaan Tekniikan Sanastokeskukseen, Liisankatu 16 B 13, 00170 Helsinki 17.

TEKNIIKAN SANASTOKESKUS ry

CENTRALEN FÖR TEKNISK TERMINOLOGI rf

Perustettu vuonna 1974.
Jäseniä 46 (aatteellisia yhdistyksiä, teollisuus- ja liikelaitoksia, valtion virastoja)
Toimii yhteistyössä Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen kanssa.

Toimisto ja kirjasto
Liisankatu 16 B 13, 00170 Helsinki 17
Termineuvonta puh. 179 161 vain klo 10.00 - 14.00
Avoinna klo 8.00 - 16.15 (kesäisin 8.00 - 15.15)

TSK:n ensisijaisena tehtävänä on saada aikaan suomen- ja ruotsinkielisiä tekniikan eri alojen sanastoja. Sanastotyön päämuotoja ovat osallistuminen termityötä tekevien ryhmien työskentelyyn, lausuntojen antaminen, tarkistus ja neuvonta.

Kirjastossa on noin 600 tekniikan ja lähialojen sanastoa, käsikirjoituksia, yritysten ja laitosten sisäisiä sanastoja, SFS-standardit ja niistä tehty termikortisto, ISOn sanastostandardit ym. Kirjastossa pidetään kortistoa suomen ja ruotsin kieltä sisältävistä tekniikan ja lähialojen sanastoista ja sanastohankkeista ja kortiston tiedoista julkaistaan kahden vuoden välein luettelo "Tekniikan sanastoja". Tarpeen mukaan tehdään myös erikoisalojen sanastoluetteloita.
Termipankki aloittaa toimintansa syksyllä 1980.

TSK:n toimintamuotoja,

- osallistuminen sanastotyöhön
- termineuvonta
- kirjasto
- tietoja sanastoista ja sanastohankkeista
- termityön kurssit
- tiedotuslehti
- termipankki
- kielentarkistusapu